

Snellere overgang naar duurzame energie? Oorzaak en gevolg hoge olieprijs

De prijs van een vat ruwe Brent olie is in januari 2011 de grens van 100 dollar gepasseerd. De laatste keer dat dit gebeurde, was in januari 2008. Inmiddels zijn we een mondiale financieel-economische crisis verder. Is dit wederom een opmaat naar een vertraging van de wereldeconomie? En wat betekent een hogere olieprijs voor de zo noodzakelijk overgang naar een duurzamere energiehuishouding?

Tekst Lucia van Geuns, Clingendael International Energy Programme

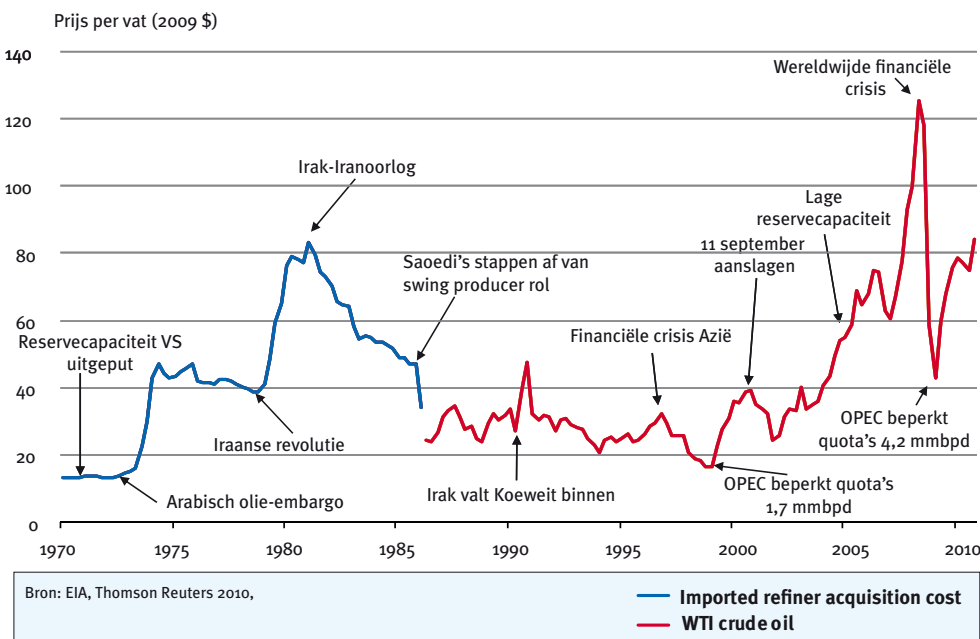
De huidige situatie op de wereldolie-markt is niet vergelijkbaar met die van 2007 en 2008. De opmars van de olieprijs tot 147 dollar in juli 2008 had te maken met een combinatie van factoren. Zo was er een sterk stijgende olievraag uit opkomende economieën. Maar ook het investeringsgedrag van olieproducerende landen en oliemaatschappijen, de rol van de Organisation for Petroleum Exporting Countries (OPEC) en de financiële markten speelden een belangrijke rol. In het najaar van 2008 liep de vraag naar

ruwe olie terug door de economische crisis die mondiaal doorbrak. De olieprijs zakte dramatisch tot onder de 40 dollar, waardoor de OPEC de productie verlaagde en weer kon werken aan het opbouwen van een buffercapaciteit. Die was aanzienlijk geslonken in de aanloop naar juli 2008. In essentie legt de organisatie met haar aanbodbeleid een bodem in de olieprijs. De OPEC, en vooral Saoedi-Arabië, kan traditioneel de markt beïnvloeden omdat het over voldoende reserve productiecapaciteit beschikt.

In 2009 en 2010 ging de OPEC uit van 70 tot 80 dollar per vat als een eerlijke olieprijs. De financiering van overheidsbudgetten van de aangesloten landen zijn zo gegarandeerd, de wereldeconomie wordt niet geschaad en nieuwe investeringen voor het vinden en produceren van olie kunnen doorgaan. Tijdens de OPEC-vergaderingen in 2010 bleek de organisatie deze strategie nog steeds aan te hangen. In de loop van 2010 trok de vraag naar olie flink aan door de economische groei van opkomende landen, zoals China en India. Het Internationale Energie Agentschap (IEA) stelde maandelijks de cijfers over olieconsumptie naar boven bij. In februari 2011 voorspelde het IEA een toename van de wereldolieconsumptie met 1,5 miljoen vaten per dag: van 87,8 miljoen vaten per dag in 2010 naar 89,3 miljoen vaten per dag in 2011. Deze toename is voornamelijk gedreven door niet-westerse landen en betere economische vooruitzichten voor Noord-Amerika. Daarnaast zorgt de onrust in Noord-Afrika en het Midden-Oosten sinds begin 2011 voor een hogere olieprijs. Deze onrust leidt tot zorgen over de toevoer en doorvoer van ruwe olie en komt tot uiting in een extra risicopremie van meer dan 10 dollar bovenop de marktprijs. De landen in deze regio zijn verantwoordelijk voor 36 procent van de mondiale olieproductie en ze bezitten meer dan 60 procent van de bewezen oliereserves.

Productieverhoging

De druk van de olieconsumerende landen op de OPEC voor productieverhoging neemt toe vanwege de hogere oliepreizen en de angst dat het fragiele economische herstel hieronder gaat lijden. De standaardreactie van de OPEC in 2010 was dat de marktverhoudingen tussen vraag en aanbod gezond zijn. De kortetermijnvoorraden zijn goed gevuld en de organisatie heeft de laatste jaren geïnvesteerd in reservecapaciteit als buffer

Reactie olieprijs op geopolitieke en economische gebeurtenissen.

tegen prijsschokken. Volgens de OPEC zijn het voornamelijk speculanten die de olieprijs laten stijgen. Het productiebeleid van de organisatie is vrij gedisciplineerd geweest in 2010 met bijna 30 miljoen vaten per dag. Daarnaast heeft de OPEC iets minder dan 4,5 miljoen vaten onbenutte capaciteit. Door het wegvallen van de Libische olie in februari 2011 zag Saoedi-Arabië zich genoodzaakt om de productie op te schroeven, zodat de 1,2 tot 1,5 miljoen vaten per dag konden worden gecompenseerd. Dit heeft de markt enigszins gerustgesteld, maar de onrust in de regio heeft zeker effect gehad op de prijsvorming. Daarnaast slinkt de buffercapaciteit van de OPEC en is er onzekerheid over investeringen in het vinden en winnen van nieuwe bronnen. Als het tot echte problemen in de olietoevoer komt heeft het IEA strategische voorraden van 2 miljoen vaten per dag beschikbaar voor een periode van twee jaar.

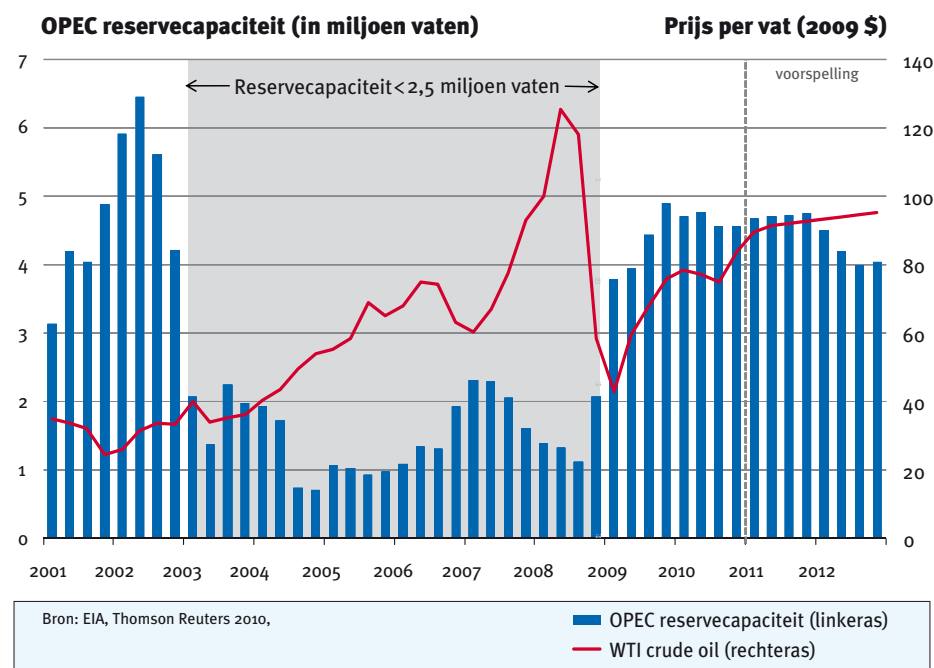
Pijngrens

Welke olieprijs bepaalt de pijngrens voor de wereldeconomie? De huidige economische opleving is fragiel en een hoge olieprijs kan daar bruto verandering in brengen. Economen leggen vaak een relatie tussen de hoogte van de olieprijs en het bruto binnenlands product (bbp). Deutsche Bank rapporteerde in februari 2011 dat 120 dollar per vat al een omslag gaat geven in de wereldeconomie. Olie maakt dan meer dan 5,5 procent van

het mondiale bbp uit en dat is historisch gezien de grens waarboven de economische groei onder druk komt te staan. De Amerikaanse zakenbank Goldman Sachs is nog pessimistischer en voorspelt dat de huidige nerveuze oliemarkt zich geen verdere productiebeperkingen kan permitteren. Een direct gevolg van een te hoge olieprijs is minder olieconsumptie. Dat zagen we in juli 2008 toen de olieprijs van 147 dollar per vat een consumptievermindering van meer dan 6 procent teweegbracht in de Verenigde Staten. De VS consumeert bijna 25 procent van alle mondiaal geproduceerde ruwe olie. De Nederlandse overheid zou ook kortetermijnmaatregelen kunnen nemen om de vraag naar olie te verminderen. De Spaanse regering besloot bijvoorbeeld in maart 2011 de maximumsnelheid te verlagen van 120 naar 110 kilometer per uur om efficiëntie te stimuleren. Daarnaast maakte de Spaanse overheid het treinvervoer goedkoper en probeerde ze meer biobrandstoffen in te zetten. Dit zou de olie-invoer moeten beperken. Spanje is meer afhankelijk van olie-invoer dan andere Europese landen omdat het olie gebruikt voor de elektriciteitsvoorziening. Veel overheden van OESO-landen profiteren echter zelf ook van de hoge olieprijsen. In Nederland bijvoorbeeld bestaat ruim de helft van de prijs van olieproducten zoals benzine en diesel uit accijns en BTW.

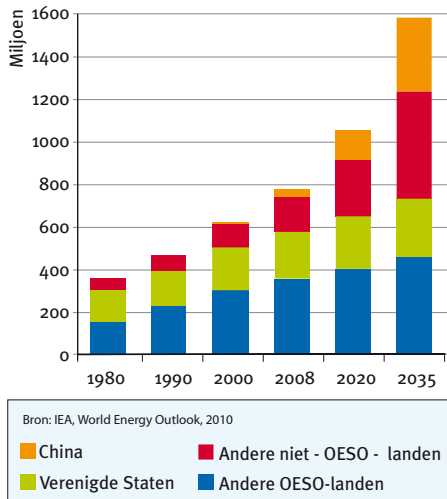
Importafhankelijkheid

Analyse van de oliemarkt vraagt om onderscheid tussen de korte- en langetermijnontwikkelingen. Het staat nagenoeg vast dat de wereld op termijn steeds afhankelijker gaat worden van olie uit een beperkt aantal regio's. Daarnaast is het investeringsgedrag van oliemaatschappijen in nieuwe capaciteit belangrijk. Internationale oliebedrijven hebben beperkte mogelijkheden om te investeren, omdat ze slechts toegang hebben tot 20 procent van de oliereserves. Dat zijn meestal niet dezelfde reserves als die van de OPEC. Daarnaast stemmen de internationale oliebedrijven hun strategie en investeringsbeleid af op zowel aandeelhouder als nationaal beleid. De semi-staatsbedrijven uit olieproducerende landen hebben een overheidstaak om energiereserves te ontwikkelen en te zorgen voor exportinkosten. Voor deze landen is de zekerheid van de olievraag een belangrijke politieke en economische drijfveer. Een aantal van de OPEC-lidstaten heeft echter moeite om te investeren in nieuwe productiecapaciteit, omdat ze geen buitenlands kapitaal willen toelaten en hun eigen oliegeduld aan andere zaken besteden. Nieuwe internationale grootmachten als China en Rusland laten zien dat door bilaterale afspraken tussen landen iedereen een zo groot mogelijk deel van de mondiale productie probeert veilig te stellen. Dit meer staatsgeoriënteerde handelen waar politiek regeert, bestaat naast het ons bekende marktsysteem waar de economie bepalend is. Internationaal handelsbeleid speelt een belangrijke rol in het tegengaan van concurrentievervalsing. Daarnaast is het van belang om dialogen aan te gaan tussen producenten en consumenten om zo de markt beter af te stemmen. Dit gebeurt onder meer door overleg tussen ministers in het International Energy Forum (IEF). Dan resteert de vraag of er nog genoeg winbare reserves zijn. Dit wordt bepaald door een combinatie van geologische, technische en economische factoren. Tot 2050 zit er voldoende olie in de grond om aan de vraag te voldoen, maar het wordt veel duurder om die moeilijk bereikbare olie te winnen. Het IEA voorspelt dat de olievraag in ieder geval tot 2035 blijft toenemen. De olieproductie zal moeite hebben om deze stijgende vraag bij te houden. De extra productie zal vooral moeten komen uit de OPEC-landen en olievelden met moeilijk

OPEC's buffercapaciteit was laag van 2003 tot 2008

Helikopter landt op een boorplatform

Wereldwijd blijft het aantal auto's toenemen

winbare olie. Als de productie niet stijgt, wordt de markt weer krappere en dat heeft een oplopende olieprijs tot gevolg.

Internationale energiepolicies

De westerse afhankelijkheid van grote olieproducerende landen zal onvermijdelijk groeien en geopolitieke belangen zullen een

steeds grotere rol gaan spelen. Deze afhankelijkheid is niet wenselijk en verlangt een snelle overgang naar een duurzame en efficiënte energievoorziening. Deze transitie zal gedreven worden door voorzieningszekerheid, de angst voor klimaatsverandering en de voordelen van het ontwikkelen van innovatieve energietechnologie. Met name Europa heeft belang bij een snelle energietransitie door de beperkte toegang tot fossiele energiebronnen. De EU importeert namelijk 85 procent van de gebruikte olie. Ook China zet in op een verandering in de energiemix in het voordeel van hernieuwbare energie, aardgas en kernenergie. In de Verenigde Staten (VS) zullen gasschalen, kernenergie, kolencentrales in combinatie met CO₂-afvang en biobrandstoffen oplossingen moeten bieden. In de VS gaat nu al 60 procent van de verbouwde maïs naar bio-ethanol om zo minder afhankelijk te worden van olie-import.

Olieproducten worden voornamelijk gebruikt in de transportsector en de petrochemische industrie. De voorspelling is dat er in 2035 wereldwijd meer dan 1,5 miljard auto's rijden

tegenover 900 miljoen nu. Een deel van dit wagenpark zal mogelijk elektrisch worden aangedreven maar het overgrote deel zal nog steeds afhankelijk zijn van olieproducten. De auto-industrie zet in op zuinigere en efficiëntere brandstofmotoren. Doorbraaktechnologieën zullen echter olieproducten op termijn moeten vervangen, maar wanneer dit gaat gebeuren is onzeker. Alternatieven hebben tijd nodig om grootschalig in de markt te worden gezet. Hernieuwbare energie is nog steeds duurder dan fossiele energie en hun ontwikkeling vraagt subsidies en belastingvoordelen. Deze problematiek is afhankelijk van beleid en strategische sturing voor de middellange termijn. Het westen zal steeds zuiniger moeten omspringen met olie en daarnaast alle beschikbare duurzame energievormen moeten doorontwikkelen. Wanneer zullen alternatieven voor olieproducten goedkoper worden? Dat gebeurt op het moment dat de milieukosten voor fossiele energievormen doorberekend worden. Daarnaast spelen schaalvergroting en dalende kosten van alternatieve energie een belangrijke rol. ■